

ВІДГУК

офіційного опонента доктора філософських наук, доцента

Михайлишин Галини Йосипівни на дисертацію

Курбатова Сергія Володимировича

«Феномен університету в контексті глобальних трансформацій»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук за

спеціальністю 09.00.10 - філософія освіти.

У процесі історичного розвитку університет сформувався, як цивілізаційний інститут мобілізації ресурсів суспільства, примноження його людського капіталу, оновлення культури й усього суспільного життя. Тому саме цивілізаційний контекст формування, функціонування і розвитку університету заслуговує на особливу увагу. Специфіку сучасного цивілізаційного контексту визначають, насамперед, глобальні трансформації. Тому, дослідницький задум С.В. Курбатова, який відображений у темі його дисертаційної роботи «Феномен університету в контексті глобальних трансформацій» і полягає у концептуальному осмисленні глобальних трансформацій університету крізь призму фундаментальних філософських категорій часу та простору, як це визначено у меті дослідження, має суттєву практичну і теоретичну значущість. Без такого концептуального осмислення, заснованого на філософській рефлексії, університет не в змозі буде вийти із кризового стану, у якому він зараз перебуває.

Кожне масштабне перетворення доцільно супроводжувати узгодженням позицій щодо мети і функцій об'єкта трансформації. Отже, яким є покликання університету, в чому полягає його призначення? Як зберегти університет у якості унікального інституту освіти із широкими культурно-гуманістичними функціями, як здійснити оптимізацію цього інституту освіти? Усе це коло питань має особливе значення для України, де на думку, що склалася в експертному середовищі, згасає не лише когнітивна функція науки й освіти – виробництво нового знання, а й соціальна – забезпечення науково-технічного і соціального прогресу.

Дисертант дуже ретельно проаналізував стан наукової розробки проблеми, що дозволило йому обрати нову і евристичну методологічну

оптику її осмислення і чітко визначити дослідницькі завдання дисертаційної роботи, характер і спосіб розв'язання яких відповідає спеціальності «філософія освіти».

Робота є добре продуманою і логічно структурованою відповідно до поставленої мети і завдань. На позитивну оцінку заслуговує комплексна методологія дослідження і його потужна джерельна база, яка налічує 695 найменувань. Особливо слід відзначити, що автор опрацював 473 джерела англійською мовою, причому значна кількість із них раніше українською мовою не перекладалися. Тим самим, Сергій Володимирович залучив до вітчизняного філософсько-освітнього дискурсу великий пласт нових наукових ідей і підходів, що, безсумнівно, відкриває нові перспективи досліджень у проблемному полі місії університету, її трансформації і реалізації у контексті глобальних трансформацій.

Усе вищезазначене засвідчує достатню філософську культуру дисертанта і дозволило йому успішно досягти поставленої мети і розв'язати усі визначені дослідницькі завдання. Усі теоретичні положення і висновки дисертаційного дослідження мають необхідну обґрунтованість і достовірність, а сама робота є цілісною і завершеною.

Основні результати дисертаційного дослідження С.В. Курбатова мають достатній ступень новизни і у своїй сукупності поглиблюють розуміння проблем і перспектив зміцнення і розвитку університету, як унікального освітнього інституту із важливими соціальними і культурними функціями.

До особливо плідних наукових здобутків дисертанта, що мають ознаки наукової новизни, я б віднесла розробку та застосування у дослідженні інтегративного авторського теоретико-методологічного підходу до аналізу університетської місії на внутрішньо поєднаних та транскордонних перехрестях – темпоральному (навчання та дослідження) та просторовому (націоналізація та інтернаціоналізація), який за цілком виправданим твердженням автора «виявив свою продуктивність для розкриття взаємних переходів просторових і часових характеристик місії університету, її

універсальних і контекстуальних, глобальних і локальних, часових і позачасових вимірів, а також нового розуміння: просторово-часової специфіки виникнення і розвитку європейських університетів, виникнення і розв'язання просторово-часових парадоксів у розумінні місії університету, специфічної просторово-часової ролі університету у формуванні еліт, ролі університетських рейтингів, можливостей розбудови університетів світового класу, зокрема в Україні (п. 3 «Висновків»).

У цілому новизна результатів дисертаційного дослідження С.В.Курбатова дійсно полягає у «концептуальному осмисленні місії університету, як культурного феномену і соціальної інституції в динаміці його трансформацій крізь призму фундаментальних філософських категорій часу і простору», як це і заявлено автором (с. 7 автореферату і с.12 дисертації).

Щодо основного змісту дисертації, то він розкривається у 5-ти розділах, в кожному з яких послідовно і продуктивно вирішуються наукові завдання, визначені у «Вступі».

У розділі 1 автор досліджує історичну спадкоємність форм університетської діяльності в умовах цивілізаційних змін. Головними результатами на цьому етапі стали розробка нового розуміння «просторово-часової специфіки виникнення перших європейських університетів у просторі середньовічної міської культури та їх подальшої інституційної еволюції із врахуванням взаємозв'язку і взаємообумовленості історичного контексту та складності темпоральної природи, яка синхронізує різні часові пласти» (п. 2 новизни), а також заклало теоретичні передумови для «уточнення характеру трансформації університету як центру рекрутування та формування еліти в умовах глобалізації та набуття університетською освітою масового характеру з сутнісною диверсифікацією її соціального статусу в рамках формування елітарної та масової університетської освіти з відповідними формами та завданнями освітньої діяльності» (п. 7 новизни). У

цілому таке уточнення стало сукупним результатом усього дисертаційного дослідження.

У розділах 2 і 3 дисертант дослідив відповідно темпоральну і просторову метаморфози університетської діяльності в історичній ретроспективі та в умовах сьогодення. Головним сукупним здобутком цих етапів дослідження, що має характер наукової новизни, стало розкриття концептуального значення «виникнення і розв'язання просторово-часових парадоксів у розумінні місії університету на різних історичних етапах функціонування цієї освітньої інституції, що визначали її конкретно-історичну специфіку і майбутню долю» (п. 3 новизни).

На особливу увагу заслуговує 4 розділ дисертації, де проаналізоване становлення систем оцінки якості університетської освіти. Тут дисертант зосереджується на аналізі передумов, стану і значення національних і міжнародних рейтингів, як головних механізмів оцінки якості та ефективності університетської діяльності, а також незалежних агентств оцінки якості освітніх послуг. Вже сама по собі ця проблематика є достатньо новою для вітчизняної теорії і практики університетської освіти. Між тим, проблема підвищення якості вищої освіти визнається однією з найбільш гострих і нагальних, як на міжнародному рівні, так і в Україні. В Україні її актуальність підсилюється також вимогою створення Національної незалежної агенції оцінювання якості освіти, вимогою, що була зафіксована у новому Законі України «Про вищу освіту», прийнятому у 2014 році, але яка залишається ще до кінця не задоволеною. Важливим науковим здобутком дисертанта стало обґрунтування специфічної просторово-часової ролі університетських рейтингів. На думку Сергія Володимировича, – «вони постають не тільки мірою оцінки університетської діяльності в глобальному освітньому просторі, а й фактором його майбутнього конструювання і трансформацій, зокрема спричиняють формування темпоральної та просторової асиметрії розуміння місії сучасного університету і основних напрямів його подальшого розвитку внаслідок того, що їх основні індикатори

оцінюють переважно дослідницьку діяльність та ступень інтернаціоналізації закладу вищої освіти, в той час як навчання та націоналізація виявляються недостатньо представленими серед домінуючих критеріїв та індикаторів» (п. 4 новизни). Тут дисертант також розвинув положення «про університетські рейтинги як впливовий елемент сучасної освітньої політики та могутній каталізатор змін в університетському середовищі та можливість їх інтерпретації як інноваційної технології впливу на традиційні соціальні інституції та значення взаємодії національного та глобального при формуванні їх індикаторів» (п. 8 новизни). Евристичним здобутком тут також стала рецепція з точки зору можливостей їх імплементації в Україні сучасних практик оцінювання якості освіти незалежними інституціями, що існують у розвинутих країнах Заходу.

На підсилену увагу, на мою думку, заслуговує і 5 розділ дисертації, де предметом рефлексії автора став університет світового класу як елітна модель вищого навчального закладу ХХІ сторіччя. Цей розділ, з одного боку, став важливим логічним завершенням дисертаційної розвідки Сергія Володимировича, а з іншого – є важливим для визначення шляхів і механізмів побудови в Україні університету, що відповідає найвищим світовим стандартам.

Щодо першого моменту, то при обґрунтуванні висновків про необхідність роботи по розбудові університету світового класу в Україні як на загальнодержавному рівні, так і на рівні провідних вітчизняних університетів, автор спирався не тільки на результати аналізу, здійсненого у 5 розділі, а й на результати, здобуті на усіх попередніх етапах дослідження. Зокрема у підрозділі 1.4, де були виокремлені ознаки елітної освіти, яка будучу освітою високої якості, принципово відрізняється від елітарної своєю відкритістю для всіх соціальних верств населення (с. 73), на здійснене у розділі 2 уточнення співвідношення класичної моделі університету та нових моделей університетської діяльності, що поширюються починаючи з другої половини ХІХ сторіччя (дослідницький університет, корпоративний

університет, підприємницький університет) (як це зазначено у п. 6 новизни), на осмислення трансформацій, що відбуваються у процесі інтернаціоналізації університету в умовах глобалізації (підрозділи 3.2 і 3.3.), а також на результати, здобуті у розділі 4, особливо у частині теоретичного обґрунтування феномену університету світового класу як найбільш оптимальної і перспективної моделі його розвитку у глобальному освітньому просторі.

Щодо другого моменту, то тут найбільш важливим науковим здобутком став переконливий висновок автора, що не заважаючи на складні економічні та соціальні умови України, які обмежують ресурсну базу для розбудови університету світового класу, створення подібного університету є вкрай необхідним та цілком виправданим, а його поява в найближчому майбутньому буде найкращою відповіддю на виклики часу в контексті глобальних трансформацій, які визначають реалії нашої цивілізації. Переконливість цього висновку значною мірою ґрунтується на систематизації, на підставі застосування авторської теоретико-методологічної програми, основних підходів до розуміння університету світового класу та типових проблеми, що виникають при його розбудові, які висвітлено в сучасній англійській літературі (п. 5 новизни).

Не можна не сказати і декілька слів про загальні «Висновки» до дисертації. У них вдало підводяться підсумки проведеного дослідження і наводяться теоретичні узагальнення, які дають цілісне уявлення про результати дослідження, здійсненого С.В. Курбатовим. Автору вдалося уникнути типової помилки, що часто зустрічається у дисертаціях, – просто сумувати висновки до кожного із розділів роботи. Натомість ми бачимо належний рівень узагальнення, який дозволив дисертанту сформулювати ще одно, останнє положення новизни, яке поглиблює розуміння університетської місії як концентрованого виразу основних напрямів, змісту та форм університетської діяльності, тим самим заклавши нові можливості для її теоретичної легітимації в якості важливої категорії, що артикулює саме

філософський вимір існування університету та охопити цей соціальний та культурний феномен в його унікальній цілісності, що визначає сталість цієї соціальної інституції. Це положення стало своєрідним наскрізним результатом дисертаційного дослідження.

Усе вище зазначене дозволяє твердити про важливе теоретичне і практичне значення результатів дисертаційного дослідження С.В. Курбатова, їх достовірність, обґрунтованість і належний ступень наукової новизни.

Але позитивно оцінюючи дисертаційну роботу С.В. Курбатова у цілому, визнаючи її безсумнівно високий науковий рівень і значення для поглиблення нашого бачення сучасного університету і оптимальних шляхів його реформування в контексті глобальних трансформацій, не можу не висловити автору декілька зауважень і побажань.

По-перше, на мою думку, дисертант не повною мірою використав потенціал філософії освіти при розкритті теми свого дослідження. Подеколи, особливо у розділі 4, присвяченому аналізу наявних систем рейтингової оцінки університетської діяльності, Сергій Володимирович вдається до надмірної описовості та перебуває у річищі інструментального підходу. Між тим, для ефективних перетворень у галузі вищої освіти треба віднайти не тільки адекватні інструменти і механізми, а й вирішити питання «НАВЩО?». Збалансовану – концептуально, аксіологічно, ідейно-теоретично, деонтологічно – відповідь на це ключове питання може дати саме філософія освіти;

По-друге, хотілось би побажати автору приділити більше уваги проблемі світоглядних пріоритетів освітньої сфери в контексті потреб суспільної модернізації. Особливе значення це має для України, де практичні модернізаційні перетворення у царині університетської освіти часто вступають у суперечність із задекларованою у нормативних документах відданістю гуманістичним цінностям. Крім того, у сфері вітчизняної університетської освіти в належній мірі ще не усвідомлена ієрархічність цільових орієнтирів освіти, не розроблено механізми переходу від

глобальних філософських цільових пріоритетів до конкретних структурованих цілей освітньої діяльності.

По-третє, у дисертації, на мою думку приділено недостатньо уваги ціннісному підґрунтю і ціннісним орієнтирам сучасної університетської освіти. Дисертант достатньо переконливо показав, що університет, з моменту свого виникнення, постійно перебуває у пошуку конкретно-історичного оптимуму свого ціннісного забезпечення. Але при осмисленні проблеми розбудови університету світового класу ціннісний аспект не отримав належного розкриття і питання ціннісно-світоглядного забезпечення процесу розбудови такого університету залишилось не висвітленим, так само, як і при розгляді історичних трансформацій та специфіки природи знання в сучасну епоху (підрозділ 2.1). Тут я, насамперед, маю на увазі, що за визнанням більшості дослідників у сучасній університетській освіті інтелектуальний компонент має бути з необхідністю поєднаний із етичним.

По-четверте, при розгляді проблеми якості університетської освіти доцільно було б розширити поле зору і привернути увагу не тільки до такого механізму оцінки якості, як рейтинг, але й до інших механізмів, зокрема національної системи кваліфікацій, стан якої в Україні також потребує суттєвої модернізації. Оновлення і генерування національних рамок кваліфікацій здатне суттєво підвищити якість університетської освіти, підсилити її зв'язок із потребами ринку праці, підвищити мобільність суб'єктів освітнього процесу як всередині країни, так і за її межами. Водночас, фактичний статус кваліфікації не залежить від її легітимації у вигляді оцінювання «компетентним органом», навіть таким поважним, як Національна агенція оцінювання якості освіти. Ще одна проблема, яка вимагає уваги і не може бути вирішена тільки за допомогою механізму рейтингування ВНЗ – недостатньо висока репутація якісної освіти і кваліфікованості у нашій країні в цілому, що має багато об'єктивних причин, без осмислення і усунення яких вирішити проблему підвищення якості освіти не можливо. Перелік таких проблем і аспектів можна продовжувати.

У цілому наведені зауваження не знижують високого наукового рівня дисертаційного дослідження і мають радше характер побажань щодо перспектив його продовження.

Основні положення і результати дисертаційної роботи пройшли переконливу апробацію на багатьох міжнародних науково-практичних конференціях, форумах і конгресах, зокрема 6-ти закордонних. Вони також достатньо висвітлені у 38 публікаціях С.В. Курбатова, з них: 1 – одноосібна монографія, 19 – статті у вітчизняних наукових фахових виданнях з філософських наук, 6 – статті у закордонних наукових виданнях, 8 – статті у інших наукових збірниках, 4 – тези у збірниках матеріалів конференцій. Кількість і якість опублікованих праць відповідають встановленим вимогам до докторських дисертацій.

Автореферат за своїм змістом ідентично відбиває основні положення дисертації. За змістом та оформленням дисертація й автореферат відповідають вимогам до докторських дисертацій, визначених у «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567, а також паспорту спеціальності 09.00.10 – філософія освіти. Отже, її автор – Курбатов Сергій Володимирович заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філософських наук зі спеціальності 09.00.10 – філософія освіти.

Офіційний опонент

доктор філософських наук, доцент,

проректор з наукової роботи

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет

Імені Василя Стефаника»

Михайлишин Г.Й.

Михайлишин Г.Й.
Лен